

ЧЕРКЕЗКАТА КОЛОНИЗАЦИЯ В ДУНАВСКИЯ ВИЛАЕТ ПРЕЗ 60-ТЕ–70-ТЕ ГОДИНИ НА XIX в.

Венцислав Мучинов¹

В статията се проучват проблемите, свързани със значителната черкезка колонизация на територията на Дунавския вилает през 60-те и 70-те години на XIX в. Установява се числеността на черкезките преселници и се разкриват действията, които предприема османската власт за тяхното настаняване и адаптиране към обществено-икономическия живот на областта. Анализират се резултатите от османската политика във връзка с „черкезкия въпрос“, който оказва силно влияние върху цялостното развитие на този обширен регион от българските земи.

Ключови думи: историко-демографско развитие на българските земи през Възраждането (XVIII–XIX в.); миграционна политика на Османската империя; черкезка колонизация.

След Кримската война от 1853–1856 г. и най-вече през 60-те години на XIX в. (след окончателното покоряване на Кавказ от руската армия), се извършва масово преселване на черкезките мюсюлмански племена към територията на Османската империя. Тази преселническа вълна обхваща, според различните оценки, от няколкостотин хиляди души до над един милион бежанци („мухаджири“), които са настанени в османските владения на Балканите, в Анадола и в арабските провинции на Империята².

Въпреки значимостта на този проблем, той *все още остава периферен за българската историография*, като дълги години се засяга единствено в отделни краеведски изследвания и (съвсем схематично) в някои общи трудове

---

¹ Гл. ас. д-р Венцислав Мучинов – Институт за изследване на населението и човека при БАН
Адрес за контакти: vencim_80@abv.bg

² В историографията все още съществува дискусия за броя на черкезите и другите мюсюлмански народи, прогонени от територията на Кавказ към пределите на Османската империя след Кримската война. Руските източници определят броя на кавказките преселници от 300 000 до 500 000 души, докато според османските източници и повечето от съвременните турски и западни автори те достигат до един милион души или даже надхвърлят тази численост. Относно застъпването в руската историография становища вж.: Берже, 1882; Волкова, 1974: 219–224; История народов Северного Кавказа 1988: 210–212; Белозёров, 2005: 35–40. Относно мненията на турските и западните автори по проблема вж.: Маккарти, 2010: 51–53; Pinson, 1972: 75; Karpat, 1985: 66–69; Meyer, 2007: 15–32; Isla Rosser-Owen, 2007: 14–27.

по българска история. Черкезката колонизация в българските земи е обект на конкретно проучване едва в няколко публикации на български автори, посветени основно на черкезкото присъствие в отделни райони от българското етническо пространство през Възраждането (Пенков, 1967; Заяков, 1986; БEROVA, 2004/2005; Милушева, 2009). Трябва да се отбележи също така статията на Г. Якимов, посветена на представата, която се изгражда за черкезите в българския възрожденски периодичен печат (Якимов, 2004), както и проучването на Т. Балкански за черкезите в българските земи, извършено от позициите на т.нар. „езикова археология“ (Балкански, 2011). Направеният кратък историографски преглед дава основание да се заяви, че все още липса задълбочено историко-демографско проучване на черкезката колонизация в българските земи в предосвобожденската епоха.

Настоящата публикация представлява опит за засилване на проучванията в тази насока. В нея изследователският интерес се съсредоточава върху *черкезката колонизация в Дунавския вилает през 60-те–70-те години на XIX в.*, тъй като именно в тази обширна административна единица (обхващаща територията на Северна България заедно с цяла Добруджа, Софийско и Нишко)³ са настанени голяма част от прехвърлените в българските земи черкезки бежанци. В статията се обръща внимание на *два основни проблема*: 1) установяване на числеността на черкезките преселници в Дунавския вилает; 2) разкриване на действията, които предприема османската власт за тяхното настаняване и адаптиране към новата социално-икономическа реалност.

За целта се използва *разнообразен изворов материал* от османотурски, български и чуждестранен произход – публикувани османски документи във връзка с черкезката колонизация; сведенията, които се откриват в тогавашната книжнина и периодичен печат; информацията, които предоставят различни съвременни на черкезкото преселение дипломати, пътешественици, изследователи и пр. Особено ценен източник на информация се явява течението на в. „Дунав“ (1865–1877) – официален орган на Дунавския вилает, на чиито страници са обнародвани сведения за редица законодателни инициативи и практически мероприятия на централната и провинциалната вилаетска власт във връзка с преселническия въпрос.

Територията на Дунавския вилает е една от основните области на Османската империя, в които Високата порта настанява пристигащите от Кавказ черкезки бежанци. Трябва да се отчете, че по всяка вероятност малобройни черкезки групи мигрират към този регион и в годините преди Кримската война. Основание за това становище дава засвидетелстваното в съдебните протоколи на кадийството в гр. Хаджиоглу Пазарджик (дн. Добрич) от 1850–1851 г. населено място с име „Черкез“ (Държавен архив – Добрич, ф. 239-К, а.е. 17, л. 11, 53).

Черкезката миграция към владенията на Османската империя се засилва след края на Кримската война, като съпътства окончателното покоряване на северозападен Кавказ от руската армия през 1859–1864 г. Голямото преселване на черкезите, към намиращите се под османска власт български земи, включител-

---

³ За административното устройство на формирования след административната реформа от 1864 г. Дунавски вилает вж. по-подробно: Теплов, 1877: 3–31; Тодоров, 1972: 325; Тафрова, 2010: 82–84; Karpat, 1985: 117.